

דתישבו

בס"ד

פרשת בהעלתך, תשע"ו, מספר 1174

עיון מחודש בפרשת דיבורה של מרים במשה נתן קלר

ש"כשית" פירושו "טובה", והמילה חוזרת על עצמה כדי להגביר את התמיהה על כך שמשה פרש ממנה. לעומת זאת, אבן עזרא כותב: "והישר בעיני שזו הכושית היא צפורה... וצפורה היתה שחורה ודומה לכושית". כלומר, "כשית" הוא כינוי לצפורה על שם צבע עורה. מהמשך דברי ראב"ע עולה, שלשיתו יש לכינוי זה משמעות שלילית, וזו הסיבה לגירושיה של צפורה, לדברי מרים.¹

בדומה לראב"ע, אנו מציעים לפרש את המילה "כשית" כסיבה לגירושי צפורה, אולם לא משום מראה החיצוני אלא כביטוי מודגש להיותה זרה, לא מעם ישראל.

מדוע שזו תהיה סיבה לפרוש מצפורה? התשובה פשוטה: נישואי משה לצפורה נתפסו בעיני רבים בעם לחטא של הכנסת אישה "זרה" לבית ישראל, ופגעו ביכולתו להנהיג. הדבר בא לידי ביטוי במיוחד במעשה זמרי, כדברי הגמרא (סנהדרין פב ע"א):

תפשה (זמרי את כזבי בת צור) בבלוריתה, והביאה אצל משה. אמר לו: בן עמרם! זו אסורה או מותרת? ואם תאמר אסורה - בת יתרו מי התירה לך?

לדברי הרמב"ן, ביטוי נוסף להשפעת הביקורת בעם על נישואי משה לצפורה נוכל למצוא בנאום של משה לפני מותו. הרמב"ן שואל, מדוע כאשר משה מתאר לעם את עצת יתרו למנות שופטים, הוא אינו מזכיר שיתרו היה נותן העצה. בתשובתו הוא כותב (דב' א:יח):

ולא הזכיר משה עצתו בכאן, ולא אמר דבר בשם יתרו אשר אמר... או שלא יהיה לכבוד לו שיזכיר לדור הזה כי אשה כושית לקח.

נוכל לומר, שזו הייתה הבנתה של מרים: היא סברה שלא ייתכן שמשה פרש מצפורה בגלל היותו נביא (שכן, כאמור, גם היא ואהרון נביאים), ולכן חשבה שעשה זאת כדי להימנע מהביקורת בעם על נישואיו עמה, ביקורת שהפריעה ליכולתו להנהיג את העם.

לפי הסבר זה מובן יותר מדוע דיברה מרים

פרשת דיבורה של מרים הנביאה במשה והעונש שקיבלה נמנית על ששת הנושאים שהצטוונו בתורה לזכור:

זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֶל-לֵהֲיָךְ לְמַרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם (דב' כד:ט).

עם זאת, הפרשה מתוארת בתורה בצורה עמומה. סיפור המסגרת ברור: מרים ואהרון מדברים במשה "על אדות האשה הכשית אשר לקח", ה' גוער בהם ומעניש את מרים בצרעת, ובסופו של דבר כל עם ישראל ממתין שבעה ימים, ולא ממשיך במסעותיו עד שמרים חוזרת למחנה. אולם שאלות מרכזיות נותרות ללא מענה: מהי הביקורת של מרים על משה? מה היא מנסה להשיג בדברה אל אהרון? ואם היא אכן חטאה ונענשה, במה זכתה שכל עם ישראל, מיליוני אנשים, ימתין לה שבעה ימים?

בדברינו להלן ננסה להתבונן בפרשה מנקודת מבטה של מרים, ולתת מענה מחודש לשאלות שהעלינו, תוך התייחסות למאמרי חז"ל המאירים את הפרשה.

1. מהו המעשה שעליו מרים מבקרת את משה, ומדוע, להבנתה, הוא עשה מעשה זה?

"וַתְּדַבֵּר מַרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכֹּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כֹּשִׁית לָקַח. וַיֹּאמְרוּ הֲרֵק אֵךְ בְּמִשְׁחָה דְבַר ה' הֲלֹא גַם בָּנוּ דָּבַר וַיִּשְׁמַע ה'" (במ' יב:א-ב).

מפסוק א' לא ברור מהי הבעיה במעשהו של משה, לפי דברי מרים. אונקלוס מתרגם: "ומללת מרים ואהרן במשה על עסק אתתא שפרתא דנסיב ארי אתתא שפרתא דנסיב רחיק". כלומר, הבעיה היא לא שמשה התחתן עם האישה הכושית אלא שגירש אותה. כך מפרשים גם רש"י ואבן עזרא.

בדרך זו רש"י מקשר את פסוק א' לפסוק ב': מרים אמרה שלא יתכן שמה היה צריך לפרוש מאשתו בשל היותו נביא, שהרי גם היא וגם אהרון נביאים, ובכל זאת הם לא פרשו מבני זוגם.

אם נתבונן בפרשה מנקודת מבטה של מרים, יש מקום לשאול: לדעת מרים, מהי הסיבה האמתית שבגללה פרש משה מאשתו?

לדעתנו, התשובה לשאלה זו טמונה במילה "הכשית", החוזרת בפסוק פעמיים. מתרגום אונקלוס (שהובא לעיל) ומפירוש רש"י עולה

¹ בדברינו להלן הם לפי הפירוש ש"האשה הכשית" היא צפורה, והביקורת היא על גירושיה ולא על הנישואין עמה. פירוש זה מוסכם על רש"י, אבן עזרא ופרשנים נוספים. נציין שיש לעניין זה פירושים שונים בתכלית, כגון רשב"ם, הסובר שהאישה הכושית אינה צפורה, ושהביקורת היא על הנישואין עמה ולא על גירושיה.

* פרופ' נתן קלר, המחלקה למתמטיקה אוניברסיטת בר אילן.

לפרישה מהאישה, אבל מרים סוברת, כנראה, שבכל זאת יש להעדיף את ערך המשפחה, ולפתור את הבעיות שייווצרו בלי לפגוע בערך זה. במצרים, עמדתה זו של מרים **הצילה את עם ישראל** (שהרי כולם השיבו את נשותיהם בעקבות עמרם), ואילו במקרה שלנו, למרות שעמדתה נבעה מאותו אידיאל, היא נענשה בעונש כבד. אם כן, אך טבעי הוא שהעם **רצה לגמול לה טובה ולחכות לה**, מתוך הבנה לעמדתה.² אפשר גם שזו כוונת המשנה בדבריה, שהמתנת העם הייתה שכר על שמרים המתינה למשה – הכוונה היא לא על ההמתנה בלבד, אלא על כל התנהלותה באותה פרשה, שההמתנה הייתה חלק ממנה.

3. **"זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם"**
לפי דברינו לעיל, כוונת מרים בדברה אל אחיה הייתה **לשם שמים**: לנסות לחפש ביחד דרך שבה יוכל משה לקיים את קשר הנישואין, ולפתור בדרך אחרת את הבעיות שנוצרו מכך.³
אם כן, עולה בחריפות השאלה: אם כוונתה של מרים הייתה טובה, מדוע העניש אותה בוחן כליות ולב בחומרה כזו? על שאלה זו משיב החפץ חיים, שחטאה של מרים נעוץ בדקויות בדיני לשון הרע: היה אסור לה **להחליט בדעתה** שמשה פעל שלא כהוגן, אלא היא הייתה צריכה **לדון את משה לכף זכות** ולומר שמן הסתם פעל כדין, עד שתדבר אתו ותברר את העניין.⁴
בעקבות זאת נוכל להבין מדוע התורה מצווה עלינו לזכור את מעשה מרים. דווקא משום שהיא התכוונה לטובה וחטאה היה בדקות קטנה, העונש הגדול שקיבלה ממחיש בצורה הטובה ביותר את חומרת איסור לשון הרע, והוא משמש תזכורת לחובת הזהירות שיש לנהוג באיסור זה, כדברי רש"י (במ' יב:א): "ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה, קל וחומר למספר בגנותו של חברו".

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן

כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2>
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

² אכן, **אור החיים** (במדבר יב:טו) מדייק מהמילים "והעם לא נסע", ש"התורה מעידה כי גם הם היו חפצים בעכבה לכבודו".

³ כיוון זה עולה גם מדברי **הספרי** (בהעלותך צט): "ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגניי אלא לשבח ולא למעט מפריה ורביה אלא לרבות".

⁴ הלכות לשון הרע ג, במ"ח יא; ח, במ"ח א.

בנושא זה דווקא עם אהרון; מתברר שגם אהרון היה צריך להתמודד עם בעיה דומה במשפחתו: **"וְאֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן לָקַח לוֹ מִבָּנוֹת פּוּטִיאל לֹא לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת פִּינְחָס" (שמ' ו:כה).**

הגמרא (סוטה מג ע"א) מפרשת ש"פוטאל" הוא יתרו. כלומר, אלעזר נשא אישה מבנות יתרו, וממנה נולד פנחס. הגמרא מוסיפה שנישואים אלה עוררו ביקורת בעם על פנחס, כאשר הרג את זמרי: והלא שבטים מבזין אותם: ראיתם בן פוטי זה, בן שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת כוכבים יהרוג נשיא מישראל?

הבעיה שעמה התמודד אהרון במשפחתו דומה לבעיה שבעקבותיה, להבנת מרים, פרש משה מאשתו. אם כן, אך טבעי שמרים תתייעץ עם אהרון בעניין.

2. **במה זכתה מרים שכל עם ישראל יחכה לה שבעה ימים?**

נעבור כעת לדון בעונשה של מרים: היא נענשה בצרעת, אך זכתה שכל העם יחכה לה שבעה ימים, ולא ימשיך במסעו עד שתחלים. המשנה (סוטה א, ט) מביאה את המקרה שלנו כדוגמא לשכר שניתן ב"מידה כנגד מידה":

מרים המתינה למשה שעה אחת, שנאמר: **"וַתֵּצֵב אֶחָתוֹ מִרְחֹק" (שמ' ב:ד),** לפיכך נתעכבו לה ישראל שבעה ימים במדבר, שנאמר **"וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הָאֶסָף מִרְיָם" (במ' יב:טו).**

פירוש זה דורש הסבר: האם בזכות אותה שעה אחת של המתנה למשה, צריך כל העם – מיליוני אנשים – להמתין למרים שבעה ימים?

על מנת לענות על השאלה, נחזור להתבונן בסיפור מנקודת מבטה של מרים. כפי שכתבנו לעיל, הסיבה ההגיונית לגירושי צפורה הייתה הצורך להתמודד עם הביקורת של העם. **מדוע, אם כן, התנגדה מרים למעשהו זה של משה?**

כדי להבין זאת, נחזור יותר משמונים שנה אחורה, לתקופת העבדות במצרים. כתוב בגמרא (סוטה יב ע"א):

עמרם גדול הדור היה, כיון שגזר פרעה הרשע **"כָּל הַבֶּן הַיֶּלֶד הַיְאֹרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ"**, אמר: לשווא אנו עמלין! עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן. אמרה לו בתו: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות! ...עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן.

הייתה לעמרם סיבה הגיונית מאוד לפרוש מאשתו, כדי שלא ללדת בנים שיושלכו ליאור. ובכל זאת מרים בתו אינה מסכימה: היא סוברת **שיש להעדיף את קיום המשפחה!** ואת הבעיות שייווצרו יש לפתור בדרכים אחרות. ואכן, נוצרו בעיות: לאחר שהחזיר עמרם את אשתו, נולד משה, וריחפה מעליו סכנת השלכה ליאור. מרים פעלה כדי להצילו, וכאשר הושם בתיבה, היא ניצבה מרחוק לראות מה יקרה לו ואיך היא תוכל לעזור.

לפי זה נוכל לומר, שהמניע של מרים בפרשתנו זהה למניע שלה בוויכוחה עם אביה במצרים (על פי הדרשה בסוטה). בשני המקרים יש סיבה הגיונית